

Kršćanstvo i islam

Rudolf BRAJIČIĆ

Uvod

Razaranje najvećeg svjetskog trgovačkog centra u New Yorku te Pentagona kao sjedišta najjače svjetske vojne sile u Washingtonu s desetak tisuća žrtava, u rujnu ove godine, diglo je na noge cijeli svijet, u prvom redu same SAD. Ove su napade na samoubilački način izvršili pripadnici islamske vjeroispovijesti u duhu »svetog rata« (džihada). Potom je slijedilo sve ono što smo doživljavali od rujna ove godine naovamo. Ti su nam događaji na neki način bili izazov za ovaj prikaz. U njemu bismo željeli pokazati koliko nam je islam kao jednobožačka vjeroispovijest bliz i ujedno dalek te koliko nam je isto tako bliz i dalek islamski pogled na Isusa. Na kraju ćemo odrediti naš temeljni stav prema pripadnicima islamske vjeroispovijesti koji sebe nazivaju muslimanima. Riječ »musliman« inače označuje čovjeka s bezrezervnim predanjem jedinomu Bogu Alahu.¹

1. Opći prikaz islama

Nisam islamist — stručnjak koji se u svojim istraživanjima bavi islamom (*islam* je arapska riječ i znači pokornost Božjoj volji), pa ću se za ovaj prikaz poslužiti knjigom Danijela Bučana »Vrijeme islama«. Ustvari, dat ću po toj knjizi opći uvid u islam, bez kojeg bismo teže shvatili ono što se danas s islamom zbiva, kao i ono što se u islamu posebice uči o Bogu i o Isusu.²

U svojoj skoro četrdesetoj godini Muhamed pohodi jednu pećinu sjeverno od Meke u kojoj se satima moli, razmišlja i kontemplira. Jedne noći ugledao je lik arhanđela Đibrila (Gabrijela) koji mu je donio Božju poruku. To je početak islamske vjere. Početak islamske zajednice vjernika zbit će se kasnije, kad Muhamed bude s prvim sljedbenicima pobjegao iz Meke u Medinu. Otada se računa vrijeme islama (higra = početak). Ove godine broji se 1422–1423 godina od tog početka. U Medini podiže džamiju i određuje smjer klanjanja prema Jeruzalemu. Kada je došlo do nekih nesporazuma sa Židovima, odredio je Meku s Čabom za glavno svetište islama. Postaje vrhovni poglavar medinske građanske zajednice, rekli bi-

- 1 Mogli bismo se još osvrnuti na blizinu i daljinu islamskog pogleda na Mariju, ali o tome imamo članak Nika IKIĆA, Marija u islamskim izvorima i teologiji, u *Ancila Domini*, Zbornik fra Pavla Melade, Split–Zagreb, 2000., str. 349–364.
- 2 D. BUČAN, *Vrijeme islama*, Zagreb, Školske novine, 1991. Tamo se nalazi i dostupna literatura o islamu na našem jeziku.

smo danas: medinske državnice. Godine 630. mačem osvaja Meku i združuje je s Medinom. U Meki obavlja hodočašće i održi propovijed u kojoj proglašava bratstvo svih muslimana i jednakost svih ljudi te sažima vjersko–socijalni nauk. Dvije godine kasnije, g. 632., umire u Medini. Za sobom ostavlja Kuran, knjigu Božjih objava i poruka.³

Jezik Kurana je arapski književni jezik predislamskog arapskog pjesništva. Kuran je Božja objava za Arabljane, a po njima i za druge narode. Zadržava dotadašnje bogoštovne oblike. Preuzima dotadašnje arapsko zakonodavstvo i socijalne ustanove. Ovim posljednjim Muhamed je digao pravu revoluciju: pravni društveni i politički poredak podigao je na vjerozakon. Kuran se predstavlja konačnom ili kako mi kažemo definitivnom Božjom objavom, i to u obliku »ispravka« i »nadopune« ranijih objava, to jest židovskog Starog zavjeta i kršćanskog Novog zavjeta, a Muhamed je kao posljednji Božji poslanik »pečat« (niza) svih Božjih poslanika. Iz toga slijedi da islam nije »istočna« ili istočnjačka vjera, hinduizam ili budizam. On je zapadnjačka vjera i pripada Zapadu. Najznačajniji poslanici koji su islam naviještali prije islama su Adem (Adam), Ibrahim, Musa (Mojsije) i Isa (Isus). Židovi su pogriješili ograničavajući Božju objavu samo na Židove. Kršćani to nisu učinili, ali su pogriješili jer štuju Isusa kao Boga. Muhamed pak donosi konačnu istinu, jednom za svagda, obnavljajući abrahamovsku izvornu vjeru. Islam hoće biti ukupnost (sinteza) ranijih objava i istodobno ih hoće nadilaziti u smislu konačnosti.⁴

Zašto su se prijašnje objave kvarile? Jer su bile napisane poslije smrti Božjih poslanika preko kojih ih je Bog dao. Kuran je sam Bog izdiktirao Muhamedu, a u islamu se vrlo strogo pazi na *sunu*, tj. predaju koja se odnosi na ono što je Muhamed rekao ili učinio, a nema u Kuranu. Općenito govoreći o sadržaju Kurana, možemo reći da u njemu nema ništa do čega ne bi mogla doći filozofija i da sadrži sve do čega filozofija zdrave pameti može doći, razmišljajući o Bogu i čovjeku. Zato islam možemo smatrati savršenom naravnom religijom. Nema tajna nikako dokučivih ljudskom razumu.⁵

Prema islamu smisao čovjekova života je postizavanje vječne nagrade poslije smrti. Put koji vodi k postizavanju raja zacrtan je odredbama sadržanim u Kuranu u obliku propisa o životu pojedinca, obitelji i društva. Sve se te odredbe svode, kako muslimani kažu, »na pet stupova islama«. *Prvo*, svode se na stup ispovijedanja vjere (šahada) u izjavi: Nema Boga do Allaha, a Muhamed mu je prorok. Priznavati nedvojbenu i neupitnu jedincatost Boga, njegovo nadilaženje svega što postoji i njegovu svemoć, znači osporiti mogućnost da bilo što ili bilo tko bude ne samo njemu jednak nego i samo nalik njemu. To nadalje znači da čovjek može razlikovati dobro i zlo samo brižljivim obdržavanjem zakona što ih je propisao Bog i nitko drugi, a ljudima prenio Muhamed, poslanik Božji. *Drugi stup* je molitva koja se mora obavljati pet puta dnevno, i to na bilo kojem mjestu. Jedina zajednička

3 D. BUČAN, nav. dj., str. 5–16. Ovaj je odlomak sačinjen riječima samog autora izvađenim iz navedenih stranica koje sam povezoao u jednu cjelinu. To vrijedi i za sve ostale navode u ovom članku koji je čisto informativne naravi.

4 D. BUČAN, nav. dj., str. 16–18.

5 D. BUČAN, nav. dj., str. 18–24.

molitva je petkom u podne u džamiji. Džamija nije kuća Božja. Jedina kuća Božja je Čaba (Meka). Molitvu trebaju pratiti dobra djela. *Treći stup* islama je obaveza davanja milostinje. Svaki vjernik određeni postotak svoga imutka i prihoda daje zajednici za siromahe i za potrebe »ulama«, to jest vjerskih službenika. *Četvrti stup* islama je mjesečni post ramazan: posti se od izlaska do zalaska sunca, ne uzimajući ništa u usta. *Peti stup* islama je hodočašće (hadž) u sveti grad Meku, s pojedinačnim i zajedničkim obredima, jedanput u životu.⁶

Jedan vrlo važan i za shvaćanje islama presudan element je islamska zajednica. Kao opće ljudski monoteizam, islam treba ostvariti jedinstvo svih ljudi u Jedinome Bogu. Ali čovječanstvo dijeli sukobljenost vjernika i nevjernika te sukobljenost vjernika različitih vjera. Stoga se nameće nužnost širenja islama do konačne pobjede, tj. do sjedinjenja svih ljudi u pravom monoteizmu. Prva zajednica vjernika okupljena oko Božjeg poslanika u Medini jezgra je tog budućeg jedinstva. Da bi ta zajednica opstala i dinamično se širila, nametnula joj se potreba da se konstituirala i kao politička a ne samo kao vjerska zajednica. Tako je islam postao temelj političke zajednice, političkog društva. Ta ideja, bez obzira na podjele u muslimanskom svijetu, ostala je sve do danas. Islam je uvijek potvrđivao i potvrđuje to bitno jedinstvo vjerskog i svjetovnog. Zato je poglavar političke zajednice Božji namjesnik na zemlji i on treba voditi sve državne poslove prema vjerozakonu (talibani). U tome ga pomažu hodže, vjerski pravnici. Dužnost vjernika je da se pokorava zemaljskom poglavaru koji je znamen Božje vlasti.⁷

Islam nastaje u 7. stoljeću. U to vrijeme već nema Zapadnog Rimskog Carstva. Barbarski narodi vladaju Europom. Još nema Karla Velikog. Islam osvaja Sjevernu Afriku, prostire se od Biskajskog zaljeva na zapadu do Inda i granice Kine na istoku. Došli su u vezu s višom kulturom (Damask, Aleksandrija). I što je najvažnije, ta je kultura bila vrhunski filozofski monoteizam (Aristotel, Platon, Plotin) kojeg muslimani ugrađuju u svoju vjeru i stvaraju cijeli svoj znanstveni teološki sustav, dok kršćanstvo toga u cijelosti još nema. Tek u 11. i 12. stoljeću počinje se radati sustavna kršćanska skolastička teologija koja u 13. stoljeću postiže vrhunac. Naša se teologija stvara na temelju komentara arapskih aristotelovaca Averoesa, Avicene i ostalih.

U to doba je i kršćanstvo vrhovni autoritet u politici. To pomaže islamu da se mirno razvija u susjedstvu s kršćanstvom. Ali došlo je u 15. stoljeću do otkrivanja Amerike. Gasi se život zemalja i gradova na Mediteranu, susjeda islamskog svijeta. U 18. stoljeću diže se Francuska revolucija. Ona otvara vrata laičkoj državi, rastavlja Crkvu od države. Nova država izgrađuje novu civilizaciju, stvara izume. Islam u sve to nije uključen. On sve više i više zaostaje za suvremenim svijetom. A što je najgore, on ne vidi ni kako bi se mogao uključiti u nj. Laička je država za islam neprihvatljiva. Bilo je pokušaja renesanse, ali su doživljen neuspjeh. Nije dovoljno preuzeti nove oblike života, nego ih treba i ispuniti vjerskim sadržajem, što se pak islamu protivi. Koji su to novi životni oblici? To su laička civilna država, duhovni pluralizam (višeumje), tolerancija (snošljivost), sloboda savjesti te vjerske

6 D. BUČAN, nav. dj., str. 27–29.

7 D. BUČAN, nav. dj. str. 27–29

i druge propagande, itd. Za islam kao političko i vjersko društvo to najveće kočnice. Zato se kod muslimana uvijek iznova javlja takozvani fundamentalizam, povratak k izvorima, k prvotnoj zajednici. Ali kako je danas ostvariti?⁸

2. *Blizi islam*

Islam je vjera u jednoga Boga, u Alaha (Alah, arapski »Alahu«; znači Bog): Nema Boga do Boga, a Muhamed mu je prorok. Njegovo postojanje se u islamu potvrđuje, kao i u kršćanstvu, dokazima iz postojanja našeg vidljivog svijeta. Ti se dokazi jako cijene. Jedna se od izreka provlači kroz cijelu povijest islama, a glasi: Razmišljati o Božjim djelima jedan sat vrijedi više nego moliti čitavu godinu. Muhamed je plakao kad je o njima razmišljao. Pripovijeda se da je bogoslov Abu Hanifa (+ 767.) uspješno obrazlagao dokaz za Božju opstojnost ateistima svoga vremena ovako: »Možete li sebi predstaviti da su se drva potrebna da se izgradi brod sama od sebe posjekla u šumi, da su se sama od sebe složila u brod, da taj brod nakrca samoga sebe teškim teretom i da sam od sebe, bez kormilara, unatoč valovlju i vjetrovima, sretno stiže željenom cilju? Je li to moguće tako shvatiti?« Kad su ateisti rekli da to nije moguće, on je nastavio: »Je li moguće da je ovaj svijet sa svim svojim divnim stvarima sam od sebe nastao i sam od sebe započeo vrtnju i hod, kojim se sada vrti i putuje svojim stazama, a da nitko njime ne upravlja?«⁹ Dakako da taj dokaz islamski bogoslovi temeljito razlažu i obrađuju do u tančine. Tako arapski bogoslov Al Ghazali (1058.–1111.) u svoje razmatranje uvodi nebo, sunce, mjesec, zvijezde, četveronošce, pčele, prelice svile, muhe, ribe, biljke i pokazuje kako postojanje tih bića, mudrost i briga za njih, upućuje na Boga, njihova Stvoritelja. Noviji bogoslovi koriste u tu svrhu znanstvene podatke.¹⁰

Uz ime Alaha veže se 99 najljepših imena, časnih imena za Boga, kojima se vjernik tijekom godine služi da Bogu iskaže svoju privrženost, svoju podložnost, svoju bezuvjetnu spremnost da mu bude poslušan i svoje pouzdanje koje ga usređuje u životnim poteškoćama.

Prvo lijepo ime je »Al Malik«, to jest: Bog je onaj koji čini jakim onoga koga hoće i nemoćnim onoga koga hoće, ali on sam ne može postati nemoćan. Posljednje lijepo ime je »Al Baqi«, to jest: Bog je onaj koji uvijek ostaje, za kojeg nema svršetka, koji bi bio još i onda kada današnjeg stvorenog svijeta ne bi bilo. Uz pomoć takvih 99 Božjih imena pobožni musliman sve više uranja u Božju veličinu i dubinu.¹¹

Evo cjelovite slike Boga koju musliman ima pred očima: Bog je bez tijela, jednostavan bez dijelova, nezamjetljiv osjetilima, nedjeljiv, nerastavljiv, slobodan od pripadaka, ne zauzima prostor, nijedno ga mjesto ne sadrži, ni vrijeme ne opkoljava. On je Prvi bez početka, on je Posljednji bez svršetka. Njegovo je biće skrive-

8 D. BUČAN, nav. dj., str. 46–66.

9 H. STIEGLECKER, *Die Glaubenslehren des Islam*. Padeborn–München–Wien, 1962, str. 26–38.

10 H. STIEGLECKER, nav. dj. na ist. mj.

11 H. STIEGLECKER, nav. dj. 144–147.

no, ali njegova djela dolaze na vidjelo. On proizvodi sve stvari, a da ih se ne dotakne rukom ili osjetnim pomagalom. On je sve što postoji ni iz čega stvorio, ni iz kakvog postojećeg materijala. Nema nikakvih tjelesnih udova. On pozna stvari prije nego što su postale, i njihove tajne prije nego im se rode u srcu. On je stvaralac, živo biće, mudar, on je stvorio svijet takav kakav je htio jer ga je htio stvoriti i on će biti uništen tako kako on hoće, ako ga hoće uništiti. On će one koji počivaju u grobovima uskrisiti, dobre će nagraditi i uvesti u vječnu sreću, a zle kazniti da stanuju u vječnom ognju. Jedan Bog, jedan Stvoritelj. Nema Boga prije njega, nema poslije njega, nema Gospodara osim njega, nema Stvoritelja izvan njega. (autor: Pavao Rahib, pseudonim za Al Quarafi)¹²

Ta slika Boga u islamu posve je istovjetna s onom slikom o Bogu koju mi kršćani imamo i utoliko nam je islam bliz.

Pogledajmo sada što islam uči o Isusu.

Kuran cijeni Isusa kao proroka. Milosrdni Bog ga je k sebi blizu primio. On je »Muqarrab«, to jest u blizinu primaknut. Time se označuje veliki stupanj nebeske sreće koju je Isus postigao. Tim se imenom također želi reći da je Isus nakon prorokog života bio primljen među anđele, među najveće anđele.¹³

Poslije Mojsija su židovskom narodu dolazili i drugi proroci. »Poslije njih, govori Alah, dadasmo Isusu sinu Marijinu moć činiti čudesa, otkrivati tajne stvari i krijepili smo ga Duhom Svetim.« Pod Duhom Svetim se podrazumijeva anđeo Gabriel ili knjiga Evanđelja.¹⁴

Na dan navještenja, piše u Kuranu, Gabriel navješćuje Mariji što će biti njezin sin: »Bog će ga poukom uvesti u Knjigu, u mudrost, u židovski Zakon te poslati Izraelcima.« Riječju knjiga označeno je Evanđelje. Prorok Isus će reći svome narodu: »Dolazim k vama poslan od vašeg Gospodara s jednim znamenjem: napraviti ću vam od gline ptičicu, tad ću u nju udahnuti, a onda će ona Božjim dopuštenjem oživjeti. Slijepce od rođenja ću liječiti, gubavce čistiti i mrtve uskrisivati — sve to uz Božje dopuštenje. Navijestit ću vam što smijete jesti i što sve u spremište za hranu smijete staviti u vašim kućama. Nadalje, svojim naukom potvrđujem ono što su prije mene objavili proroci, naime Zakon, i dopuštam neke stvari koje vam je (Zakon) branio.« I zaključno: »Bojte se Boga i budite meni poslušni (kao proroku poslanom od Boga). Bog je moj Gospodar i vaš Gospodar. To je ispravan put.«¹⁵

Iz toga se vidi da islam prihvaća Isusa kao zakonitog proroka koji je ljudima donio Božju objavu i njome popunio objavu Staroga zavjeta. Čini se na prvi pogled da mi kršćani islamu nismo daleki ni u pitanju tko je Isus, od koga je poslan, što je naučavao, ni od njegove Knjige Evanđelja. Ipak ta blizina nije tako bliza. Ona u sebi krije — a to vrijedi i za prethodno jednobojstvo — veliku udaljenost.

12 H. STIEGLECKER, nav. dj. str. 266.

13 H. STIEGLECKER, nav. dj., str. 144–147.

14 H. STIEGLECKER, nav. dj., str. 256.

15 H. STIEGLECKER, nav. dj., str. 256–257.

3. Daleki islam

Prorok Isus je samo prorok — uči Kuran — on je samo stvor i Božji službenik. Čudesa nije činio svojom snagom, nego Božjom. Samo začeo mu je čudesno: rodio se bez oca kao Adam bez majke. Podario je ljudima knjigu Evandjelja kao što je Mojsije, običan čovjek, podario knjigu Zakona. On nije Božji Sin. To se poriče i dokazuje na razne načine:

1. »Kako bi Stvoritelj neba i Zemlje mogao imat Sina, kada on nema žene« (Kuran). Bogoslovi to tumače ovako: rađanjem nazivamo samo jednu stvar: iznijeti novo, sebi slično biće sjedinjenjem jednog para iste vrsti.
2. »Ne priliči Božjoj biti da rađa sina. — Slava mu. — Kad on odluči nešto učiniti, on samo kaže: 'Neka bude!, I to bude« (Kuran). Bogoslovi na to: isključeno je bilo kakvo rađanje.
3. »Mesija ne drži da je ispod njegove časti biti Božji poslanik, biti anđeo koji stoji uz Boga. Zato tko zaluden s ponosom odbija služiti Mesiji, svoju zaludenost skuplja za dan suda.« (Kuran).
4. »Kršćani kažu: Mesija je Sin Božji. To im je neprestano na usnama; taj je govor sličan govoru mnogobožaca koji su tako govorili prije njih. Bog ih udario. Ma tko takva šta protuslovna može tvrditi.« (Kuran).
5. »Oni (kršćani) kažu: Milosrdni (Bog) si je rodio sina. Uistinu tvrde nešto nečuveno. Pred takvom riječju Nebesa bi se htjela razdrijeti, Zemlja raščehnuti a bregovi na komadiće rasuti — pred tim što oni Milosrdnom pripisuju sina, a što je nespojivo s njegovom biti. Jer tko je uvijek na Nebu, uvijek na Zemlji, taj se Milosrdnom može približiti samo kao sluga (nikada kao sin).« (Kuran).
6. Velika ispovijest islamskog jednobojstva (monoteizma) je bezuvjetno odbacivanje vjere u Trojstvo i Isusovo božanstvo, a ona u Suri 112 (u poglavlju 112) glasi: »Reci: Bog je jedan jedini, vječni Bog. On nije rodio i on nije rođen i nitko mu nije ravan.«¹⁶

Razlike su dakle očite, daljina korjenita.

4. Smjernice za dijalog između kršćana i muslimana

Nakon iznesenih razlika bilo bi krivo zaključiti: Najbolje s muslimanima nemati posla! Takav bi stav zanijekao ono što nam je danas nametnuo povijesni tijek kao prijeko potrebno, a to je miran suživot s ljudima različitih vjera i različitih svjetonazora.

Kako se, dakle, postaviti prema muslimanima?

16 Za sve citate iz Kurana u mojem prijevodu s njemačkog vidi H. STIEGLECKER, nav. dj., str. 257–258.

Ne želimo davati svoje rješenje nego ćemo navesti naputke iz knjižice koja je izašla sa znanjem vatikanskog Tajništva za nekršćane.¹⁷

Temeljni stav prema islamu jest dijalog (razgovor). No, nikada nećemo istinski upoznati islam ako ga prije ne upoznamo kao vjeru i u muslimanima ne otkrijemo vrednote koje im daju smisao života (str. 84). Dijalog kakav ovdje mi prikazujemo nema za cilj druge obratiti ili ih navesti da u svoju vjeru sumnjaju (str. 6).

Dijalog je prije svega susret s drugima u kojem tražimo, mimo ideoloških razlika, zajedništvo osobe s osobom (str. 5). Duh koji treba oživljavati ovaj dijalog je duh prožet poštovanjem i nesebičnom ljubavi prema našem partneru, duh dalek i od sloganstva, i od oporbe, i parbe. Ni jedni ni drugi nećemo skrivati svoje različitosti. Naprotiv, pluralizam (višeumlje) nas poziva da se pokažemo takvima kakvi jesmo. I jedni i drugi moramo biti svjesni svojih razilaženja kao i svojih zajedničkih točaka (str. 6). Taj temeljni dijalog nije ništa drugo nego miran suživot u dnevnom životu jedne vjeroispovijesti s vjernicima druge vjeroispovijesti, koji može ići sve do stanovite dobrohotne zblizhenosti. Time je opisan temeljni dijalog.

Uz taj osobni temeljni dijalog koji se samostojno uspostavlja, postoje i druge vrste dijaloga: doktrinalni, pastoralni, svetopisamski. Za njih se brinu voditelji vjeroispovijesti, a od nas se traži da ih podržavamo. Gdje i kako? U okruženju tridesetkvadratnog stana i u okruženju onih par kilometara koje dnevno, vrteći se poslom među svijetom, pješke napravimo. Kako? Da ih sa simpatijom pratimo i da se zna za to naše raspoloženje.

Zaključak

Čemu se nadati? Vjera u Boga i vjera u takvog a ne drukčijeg Boga je slobodan čin. Povijest nas uči, a i sadašnje stanje roda ljudskoga to potvrđuje, da ljudi teško odustaju od svojih slobodno izabраних životnih opredjeljenja. Ipak, ta nas činjenica ne smije paralizirati. Zašto? Jer u povijesti nije bilo dijaloga. Dokle će se pak on razviti, na što će se sve proširiti, koga će sve zahvatiti, koje sve granice izbrisati itd. — u ovom času nitko ne zna. Ovog je časa glavno da mu se predamo. Nije nužno kao pioniri, šampioni ili navijači, nego, kako smo rekli, kao skromni simpatizeri, kao činitelji dijaloške atmosfere. Jedno je sigurno: dijalog ne ide za razjedinjenjem nego za ujedinjenjem. Potomci pak razjedinjenja su ratovi, a potomci ujedinjenja su mir i dobro. Biti za dijalog znači biti za mir i za dobro u čovječanstvu, dosljedno za mir i dobro u okruženju našeg stana i u okruženju onih nekoliko kilometara koje dnevno pješice prevaljujemo.

17 Knjižicu je izdala Ancora iz Rima 1969. g. na francuskom jeziku. Preveo ju je Zvonimir Baotić, a izašla je u nizu Mala knjižnica Radosne vijesti, Sarajevo, 1978. Predgovor uz preporuku knjige napisao kardinal Mazella iz Tajništva za nekršćane. Smjernice su izrađene u suradnji s mnogim savjetnicima i iskusnim stručnjacima. Citirane stranice, čije ću kraće dijelove, izvatke *doslovno* u svom tekstu navoditi, odnose se na ovo djelo.

